

rülő végzetekkel? Ezeket a kérdéseket tette fel a cikk írója néhány olyan hazai és nemzetközi tanácsadó cégnek, amelyek Németországban a legtöbb információközvetítőt/tanácsadót alkalmazzák. A megkérdezettek ismerik ugyan a képzőhelyek nagy részét, de nincsenek jó véleménnyel az onnét kikérülőkről. Úgy vélik, hogy a végzett hallgatóknak csekély a gazdasági ismerete, nem ismerik az alapvető fogalmakat és összefüggéseket, sőt az elemi forrásokat és keresési módokat sem. Véleményük szerint a képzés túlzottan a közszféra felé irányul. További követelményként olyan munkavállalókat várnak, akik szolgáltatói beállítottságúak, hajlan-

dók az ügyfelet mindenek elé helyezni és kiváló kommunikációs képességgel rendelkeznek.

(Katsányi Sándor)

Lásd még 122, 165, 190, 216

Marketing, közönségkapcsolatok

Lásd 176, 179, 197

FELHASZNÁLÓK ÉS HASZNÁLAT

Általános kérdések

Lásd 125, 168

Használat- és igényvizsgálat

99/197

MORRIS, Anne - BARRON, Elizabeth: User consultation in public library services = Libr. Manage. 19.vol. 1998. 7.no. 404-415.p.

Res. francia és német nyelven

**Közvéleménykutatás a közművelődési könyvtárak
használói körében**

Igénykutatás könyvtári szolgáltatásokra; Közművelődési könyvtár; Közvéleménykutatás

Sok közszolgálati intézmény – beleértve a könyvtárakat is – számára még viszonylag új az az elgondolás, hogy a közvéleménykutatások alapvető fontosságúak lehetnek a hatékonyság, minőség és eredményesség szempontjából. A cikk áttekinti a jelenleg rendelkezésre álló módszereket és leírja annak a felmérésnek az eredményeit, mely a brit közönyvtárakban alkalmazott módszerek és azok hatékonyságának feltérképezésére irányult. A legfontosabb megállapítások:

- a közvéleménykutatás lehetővé teszi a könyvtárvezetés számára annak meghatározását, mit szeretnének valójában a használók, és így átfogó és hatékony szolgáltatások biztosítását;
- nemcsak el kell ismerni a közvéleménykutatás fontosságát, hanem eredményeit a gyakorlatban

alkalmazni is a szolgáltatások és munkafolyamatok újratervezése során;

- a helyi önkormányzatok költségvetésének csökkentése arra kényszeríti a szolgáltató intézményeket, köztük a könyvtárakat, hogy demonstrálják, mennyire okosan és a használók érdekeinek leginkább megfelelően költik el a pénzt, ami nagyobb fokú használó-központúságra utal;
- az önmagukban, elszigetelten alkalmazott közvéleménykutatási módszerek nem fognak átfogó képet adni a használók véleményéről;
- a közvéleménykutatási folyamatnak tükröznie kell, hogy egy integrált stratégia része, folyamatosan végzik és rendszeresen értékelik;
- ha azt akarjuk, hogy a használók hatékonyan járuljanak hozzá a könyvtárvezetés döntéshozatali munkájához, akkor meg kell ismertetni velük azokat a csatornákat, melyeken keresztül észrevételeiket közölhetik és biztosítani kell őket arról, hogy ezeket örömmel fogadjuk;
- a használókat tájékoztatni kell a szolgáltatások esetleges korlátairól, hogy igényeik ésszerű keretek között maradjanak;
- az olvasószolgálatban dolgozókat megfelelő képzésben kell részesíteni, hogy könnyebbé és hatékonyabbá váljon számukra a szóbeli felmérés, és a szükséges belső kommunikációs csatornának nyitva kell állniuk, hogy az olvasói észrevételek eljussanak a könyvtárvezetéshez.

(Autoref. alapján)

99/198

HOLT, Glen E. - ELLIOT, Donald: Proving your library's worth: a test case = Libr.J. 123.vol. 1998. 18.no. 42-44.p.

Hogyan bizonyíthatjuk be könyvtárunk értékét: a St. Louis Public Library esete

Gazdaságosság -könyvtárban; Hatékonyság; Igénykutatás könyvtári szolgáltatásokra; Városi könyvtár

A St. Louis Public Libraryben (SLPL) 1995-ben indítottak el egy három éven át tartó felmérést annak érdekében, hogy megállapítsák, mennyit is ér a könyvtár a közösségnek. Ennek érdekében a hagyományos ráfordítás-haszon eljárásokat alkalmazták, de másodlagos céljuk szerint más könyvtárak számára is hasznosítható metodikát kívántak kidolgozni. A mintegy 40 ezer, olvasójeggyel rendelkező háztartásból véletlenszerűen 320-at választottak ki, s csak a felnőttekre koncentráltak, közülük is három csoportot kialakítva: általános használók, vállalkozók, pedagógusok és gondozók. A kérdéseket telefonon tették fel.

Az adófizetők évente 15,3 millió dollárt költenek a könyvtárra, de a felmérés szerint 67 milliót hasznuk származik belőle. Ennek megállapítására három módszert alkalmaztak: 1. a megkérdezettnek dollárban kellett kifejeznie, mennyit ér számára egy-egy szolgáltatás; 2. hány dollárért mondana le önként a könyvtári ellátásról; 3. mennyibe kerül neki a könyvtár használata, időben és utazásban kifejezve.

A válaszolók a legmagasabbra a szakképzett könyvtárosi segítséget értékelték (az összes közvetlen haszon 40%-a). A felnőtt könyvvállomány 29%-kal, a gyerekkönyvek 13%-kal és az elektronikus anyagok 12%-kal részesültek a haszomból. A könyvesboltokkal és az Internettel csak magasan képzett személyzet alkalmazásával, folyamatos képzéssel és megfelelő fizetésekkel lehet versenyezni. Azt, hogy az állományépítésre mekkora súlyt helyeznek, mutatja az évi 3 millió dolláros beszerzési keret (7,50 \$ fejenként).

A felmérésben túlnyomóan a rendszeres használók vettek részt: átlagosan 35 egységet kölcsönöznek évente. A pedagógusok jogosultak egyszerre nagyobb mennyiségű könyvet kikölcsönözni, s így mintegy osztálykönyvtárakat képesek létrehozni. Figyelemre méltó, hogy a szolgáltatásokat igénybe vevő vállalkozók száma csökkent; közülük egyre többen hálózatokon keresztül és információs bróke-

rek révén térítésért szerzik be a számukra szükséges információt. A könyvtárat inkább csak a kisvállalkozók, a kezdő vállalkozók, az alkalmazottak, a nonprofit szervezetek önkéntesei veszik igénybe. Ezzel szemben a pedagógusok, gondozók és szülők könyvtárhasználata jelentősen megnőtt, s nagyon is tisztában vannak azzal, hogy mennyit is érnek számukra a könyvtári szolgáltatások, hiszen szűkében vannak a saját forrásoknak. Ők azok, akik el sem tudják képzelni, hogy lemondjanak könyvtárukról bármi pénzért.

Az SLPL igen kiterjedt, falakon túlnyúló szolgáltatásokat működtet. (Gyakorlatilag minden harmadik személyes érintkezés a használókkal a könyvtári helyiségeken kívül történik.) E szolgáltatási kör hasznát azonban a felmérés során nem tudták pénzben kifejezni.

A módszertan finomítására és általános alkalmazhatósága érdekében a felmérést St. Louisban meg kell ismételni, majd más nagy könyvtári rendszerekben is lefolytatni. Végül hozzá kell igazítani a kiskönyvtárak körülményeihez.

(Papp István)

99/199

LINE, Maurice B.: Designing libraries round human beings = Aslib Proc. 50.vol. 1998. 8.no. 221-229.p.

Az emberközpontú könyvtári munka

Igénykutatás könyvtári szolgáltatásokra; Kommunikáció -használókkal; Szolgáltatások; Szolgáltatások használata

A könyvtárakat eredetileg arra szánták, hogy megfeleljenek a nyomtatott dokumentumok és a kezelésükre kialakult szervezési folyamatok követelményeinek. A használóknak alkalmazkodniuk kellett ezekhez a rendszerekhez. A nyomtatott dokumentumok korlátai miatt a nyújtott szolgáltatások „tö-

meges” szolgáltatások voltak, amelyeket nem volt könnyű az egyéni igényekhez igazítani. Az információtechnológia fejlődése következtében a használóknak nagyobbak lettek az elvárásai és összetettebbek az igényei. Ennek megfelelően a könyvtárosoknak nem arra kell koncentrálniuk, milyen anyagokat gyűjtsenek, hanem arra, milyen szolgáltatásokat igényelnek a használók. Ezért sokkal többet kell megtudniuk arról, hogyan keresik és használják az emberek az információt, és ezután mérlegelniük, hogyan tudnák a számukra szükséges információt – amely legalább részben egyénre szabott – a nekik leginkább megfelelő formában szolgáltatni.

(Autoref.)

99/200

GLÄSER, Christine - KRANZ, Brigitte - LÜCK, Katharina: „Das wissen wir doch am besten, was die Benutzer wollen.” oder Fokusgruppeninterviews mit Bibliotheksbenutzern zum Thema „Elektronische Informationsvermittlung im BIS Oldenburg”. Ein Erfahrungsbericht = Bibliotheksdienst. 32.Jg. 1998. 11.no. 1912-1921.p. Bibliogr.

A használók vizsgálata csoportosinterjú-módszerrel

Egyetemi könyvtár; Használó; Igény; Közvéleménykutatás

Oldenburgban, a Carl von Ossietzky egyetem könyvtárában (Bibliotheks- und Informationssystem, BIS) 1996 telén a földszinten egy 36 számítógéppel felszerelt információs-részleget (Informationsvermittlungsstelle, IVS) rendeztek be, ahol 20 OPAC-terminál mellett az Internet, több online és néhány CD-ROM-adatbázis elérésére is lehetőséget biztosítottak. A technikai kérdésekkel az itt dolgozók, a tartalmi tájékoztatással a központi tájékoztató szolgálat munkatársai foglalkoztak. Ezzel egy időben koncepció készült a hallgatók használói kép-

zésére: 10 munkahelyes tantermet rendeztek be az oktatás számára.

Egy év eltelte után az IVS dolgozói egy sor kérdésre szerettek volna választ kapni a hallgatóktól; a szóba jöhető módszerek közül a Németországban ritkán alkalmazott csoportos interjúra esett a választás. A tanulmány behatóan ismerteti a vizsgálat előkészítésének, az alanyok kiválasztásának, a beszélgetési körülmények kialakításának és értékelésének kérdéseit. Az eredmények rövid ismertetésén túlmenően a beszélgetések levezetéséhez használt szempontrendszert is közli.

(Hegyközi Ilona)

99/201

GEFFERT, Bryn - CHRISTENSEN, Beth: Things they carry. Attitudes toward, opinions about, and knowledge of libraries and research among incoming college students = Ref.User Serv.Q. 37.vol. 1998. 3.no. 279-289.p.

Mit hoznak magukkal? Mi a véleményük és mit tudnak a könyvtárról a felsőoktatási intézménybe kerülő hallgatók?

Felmérés [forma]; Használói szokások; Könyvtárkép; Középiszkolás

A cikk 521, felsőoktatási intézménybe kerülő hallgatónak küldött kérdőívből és rövid rejtvényből nyert információk alapján vizsgálja a könyvtárral és könyvtári kutatómunkával kapcsolatos véleményüket és ismereteiket. Az adatok elemzése során érdekes összefüggésekre derült fény a hallgatók teljesítménye és a középiskolai osztály nagysága, a nem, az osztályátlag és a korábbi könyvtári tapasztalatok között. Nem találtak viszont jelentős korrelációt a hallgatók teszteredménye és magabiztossága, könyvtári otthonossága és a könyvtári ismeretekkel kapcsolatos önértékelése között. Az eredmé-

nyek megerősítik és egyúttal cáfolják a bekerülő hallgatókkal kapcsolatos sztereotip feltételezéseket, és olyan információval szolgálnak, amely a könyvtárhasználati képzés programjának tervezésénél jól felhasználható.

(Autoref.)

99/202

ROCHESTER, Maxine - WILLAND, Patricia: Community organisations and information: results of a study = Austr.Lib.J. 47.vol. 1998. 3.no. 254-263.p.

Települési szervezetek információellátása: egy felmérés eredményei

Felmérés; Használói szokások; Hozzáférhetőség; Igény; Közérdekű tájékoztatás; Közművelődési könyvtár

A cikkben ismertetett felmérés strukturált interjúk segítségével tíz városi és kilenc vidéki, különböző területekkel foglalkozó települési szervezet információigényeit, információszerezési stratégiáját és információhasználatát vizsgálta. Az eredmények az információigények széles skáláját tükrözik, és változatos stratégiák és források használatára utalnak. A források kiválasztásánál mindegyik csoport a pontosságot és megbízhatóságot jelölte meg fő kritériumként. Csekély különbséget találtak csak a városi és vidéki csoportok igényeit és stratégiáit illetően. A legtöbb vidéki szervezet hátrányos helyzetűnek tartja magát az információhoz való hozzáférés tekintetében. Az eredmények azt mutatják, hogy a helyi közkönyvtári források igénybevétele dominál, s a megkérdezettek rendkívül fontosnak ítélik a könyvtári személyzet szerepét a szolgáltatások nyújtása során. A szerzők elemzik a vizsgálat tanúságait és kihatásait a helyi könyvtári ellátásra.

(Autoref.)

99/203

BEER, Susan F. - MARCELLA, Rita - BAXTER, Graeme: Rural citizens' information needs: a survey undertaken on behalf of the Shetland Islands Citizens Advice Bureau = J.Lib. Inf. Sci. 30.vol. 1998. 4.no. 223-240.p.

A falusi lakosok információszükségei: a Shetland Szigetek Polgári Tanácsadó Szolgálatának segítségével végzett felmérés

Falusi olvasó; Felmérés; Igénykutatás dokumentációs szolgáltatásokra; Közérdekű tájékoztatás

A cikk a Shetland-szigeteken élő vidéki lakosok információs igényeit vizsgáló felmérés eredményeiről számol be, amelynek célja többek között a Shetland-szigetek Polgári Tanácsadó Szolgálatának (Shetland Islands Citizens Advice Bureau, SICAB) tevékenységéről való tájékozódás is. A főbb célkitűzések: a Lerwickben működő Polgári Tanácsadó Iroda munkájának elemzése és annak vizsgálata, hogyan hasznosítják az ügyfelek szolgáltatásait; adatgyűjtés a vidéki lakosok információs és tanácsadás iránti igényeiről, melyet a települések 50 olyan kiemelkedő egyéniségével készített interjúk alapján végeztek, akikhez az információt és tanácsot igénylők fordulhatnak. Az interjúalanyok közé tartoztak: szociális munkások, ápolónők, orvosok, az ifjúsággal és közösségi ügyekkel foglalkozók, tanárok, gondozók, kereskedők, a bérlők egyesületének képviselői, települési és Shetland-szigeteki tanácsstagok. Az eredmények azt tükrözik, hogy ezek a közösségi vezetők vidéken a fő tanácsadók és információs források, és az ellátás nagymértékben javulhatna, ha forrásként jobban igénybe vennék a Polgári Tanácsadó Szolgálatot, melynek képzett személyzete és könyvtára szélesebb körű és aktuálisabb ismereteket képes nyújtani. A szerzők javasolják, hogy a SICAB népszerűsítse szolgáltatásait és tegye könnyebben hozzáférhetővé olyanok számára is,

akikről nem feltételezhető, hogy tanácsadásra szorulnak.

(Autoref. alapján)

99/204

ROZUM, Betty - BREWER, Kevin: Identifying, developing, and marketing library services to Cooperative Extension personnel = Ref. User Serv. Q. 37.vol. 1997. 2.no. 161-165.p.

A Népegyetem személyzetének szóló könyvtári szolgáltatások meghatározása, fejlesztése és terjesztése

Egyetemi könyvtár; Könyvtárhasználat; Közművelődés; Szolgáltatások

Az USA mezőgazdasági jellegű államaiban működő „népegyetemi” szervezetnek eredetileg az volt a feladata, hogy a mezőgazdasági és háztartási tevékenységre vonatkozó egyetemi kutatások eredményeit közvetítse a lakosságnak; ez a tárgykör újabban az urbanizációs, közoktatási, adóügyi, közbiztonsági ismeretekkel bővült. Az Utah államban végzett felmérés azonban azt a meglepő eredményt hozta, hogy a Népegyetemnek a falusi körzetekben szétszórott munkatársai alig használják az Állami Egyetem könyvtárának szolgáltatásait. Az egyetemi könyvtár a tapasztalatok alapján igyekszik átszervezni ezeket a szolgáltatásokat.

(Autoref.)

99/205

HARICOMBE, Lorraine J. [issue ed.]: Service to remote users = Libr. Trends. 47.vol. 1998. 1.no. 1-184.p.

A távoli olvasók ellátása. – Tematikus szám, 10 közlemény

Egyetemi könyvtár; Helyi gépi hálózat; Kommunikáció -használókkal; Távoktatás; Üzemi szakkönyvtár

A közlemények címe: Családias távolság: a távoli használat vizsgálata számítógépes megfigyeléssel. – A távoli olvasók ellátása, a könyvtár szerepének reklámozása. – A távoli használók szükségletei és elvárásai. – A távoktatásban részesülő felnőttek campuson kívüli ellátása. – Web információellátás a University of South Africa-n: a fejlődés jelen állása. – A digitális könyvtár szolgáltatási lehetőségei: távreferenz. – A közvetítő kiküszöbölése: a használók által elindított könyvtárközi kölcsönzés. (ld. 99/167) – Választási lehetőségek a virtuális világban: egy vállalati tájékoztatósi hálózat új modellje. – Online szolgáltatások az AT&T alkalmazottai számára.

Lásd még 167

Használók képzése

99/206

OEHLING, Helmut: Die aktive Fachinformation als Herausforderung und Chance für den Wissenschaftlichen Bibliothekar. Modell einer Benutzerschulung an der Fakultät Chemie der Universität Stuttgart = Bibliotheksdienst. 32.Jg. 1998. 10.no. 1728-1733.p.

Egyetemi hallgatók könyvtárhasználati képzése – a szaktájékoztatók feladata és lehetősége

Egyetemi könyvtár; Használók képzése -felsőoktatásban; Szakirodalmi ismeretek -használóknak; Szakreferens-szolgálat; Tájékoztatók -kémiai

Az egyetemi könyvtárak szaktájékoztatóinak szerepéről folyó vitában (ld. 98/226 és a folytatás) felmerült az a kérdés, hogy az egyetemek hallgatói mennyire ismerik ezt a munkakört és betöltőit? A münsteri egyetemen végzett használovizsgálat (1996) során megállapították, hogy a szaktájékoztató személye a könyvtárhasználók 84%-a előtt ismeretlen. Félő, hogy ez az adat nem csak Münsterre vonatkozik, hanem az általános helyzetet tükrözi. Az ismeretlenség egyik oka feltehetően az az általános tendencia, mely egyre inkább a számítógépes tájékoztató rendszerek belső kiépítésére helyezi a hangsúlyt, miközben a személyhez szóló *aktív* tájékoztatás egyre inkább háttérbe szorul. A tájékoztató mindinkább anonimé válik, személye eltűnik az elektronikus kínálat mögött, legfeljebb a honlapon jelenik meg.

Mi hathat a vázolt elszemélytelenedési folyamat ellenébe? Például a hallgatók számára szervezett könyvtárhasználati kurzus bevezetése, mely a szaktájékoztatónak új feladatot és lehetőséget ad. A stuttgarteri egyetem kémiai fakultásán 1994-ben indult a Német Kémikusok Egyesületének kezdeményezésére egy projekt a kémiai adatbankok végső felhasználói, a diplomaszerezésre készülők és a doktorandusok számára. A projekt eredetileg csak a számítógépes információk felhasználására korlátozódott, a könyvtár javaslata nyomán azonban a kémiai szakinformáció egész területére kiterjesztették, s az általános bevezetés után magában foglalja a kémiai vonatkozású nyomtatott tájékoztató eszközök, a CD-ROM-ok és az online adatbázishasználat ismereteit is. Az oktatásban hat előadó-gyakorlatvezető vesz részt, az egyetemi asszisztensek mellett a könyvtár szaktájékoztatója is. A 3-4 hétig tartó kurzusok átlagosan 14 résztvevővel folynak, ami lehetővé teszi, hogy az elméleti bevezetés után a hallgatók keresési gyakorlatokat végezzenek a 9 számítógéppel ellátott gyakorlóteremben.

A fiatalok érdeklődése a kezdet óta élénk, eddig 170 hallgató végezte el a tanfolyamot. A helyi gimnázium is egy hasonló jellegű, kétnapos képzés megtartására kérte fel az egyetemi könyvtárat.

(Katsányi Sándor)

99/207

KLOBAS, Jane E. - CLYDE, Laurel A.: Learning to use the Internet in a developing country: validation of a user model = Libri. 48.vol. 1998. 3.no. 163-175.p.

Képzés az Internet használatára fejlődő országban

Felmérés [forma]; Használók képzése; Számítógép-hálózat; Továbbképzés

A cikk leírja, hogyan használták fel a hálózati információforrások használatára kidolgozott modellt a namíbiai tájékoztatási dolgozók Internet-oktatásával foglalkozó tanulmányban és bemutatja, hogy ez a tanulmány hogyan szolgált adatokkal a modell továbbfejlesztéséhez. A modell azt vizsgálja, hogy a használat várható eredményével, a használat ellenőrzésével, a társadalmi hatásokkal és az információforrások minőségével kapcsolatos attitűd együttesen hogyan befolyásolja a hálózati információforrások használatára irányuló szándékot.

A modell alapján kidolgozott kérdőív és egy e-mail-es felmérés segítségével becsülték fel az Internet használatával kapcsolatos attitűdöt és szándékot. A vizsgálatot namíbiai tájékoztatási dolgozók – olyanok, akiknek később másokat kell az elektronikus információforrások használatára oktatniuk – részére szervezett tanfolyam résztvevői körében végezték. Ez volt az első csoport Namíbiában, amely hivatalos Internet-oktatásban részesült olyan időszakban, amikor az Internet a fővároson kívüli területeken, városokban és falusi településeken is elérhetővé vált. A képzésben részt vevők fontos információforrásnak tartották az Internetet, s csak egynegyedük aggódott a használat lehetséges akadályai miatt. Az Internet minőségéről pozitívan nyilatkoztak, az információ aktualitását értékelték a leginkább. A használatot viszonylag kevesen találták könnyűnek. Az Internet-használat szándékával kapcsolatos attitűdöt befolyásolta a munkában és a

karrierben való hasznosság felismerése, a használat öröme és az a tudat, hogy a használathoz szükséges minden eszköz könnyen elérhető.

Azoknak az oktatóknak, akik az Internet folyamatos használatára ösztönzik az embereket, figyelmet kell fordítaniuk arra is, hogy ezzel kapcsolatban pozitív attitűdöt alakítsanak ki tanítványaikban.

(Autoref. alapján)

99/208

BODI, Sonia: Ethics and information technology: some principles to guide students = J.Acad. Librariansh. 24.vol. 1998. 6.no. 459-463.p.

Az információtechnológia és az etika: irányelvek a hallgatók eligazításához

Egyetemi hallgató; Elektronikus publikáció; Könyvtárosztika; Oktatás információellátása; Számítógép-hálózat

Manapság bizonyos mértékig a könyvtárosra hárul, hogy őrkdjön az általa közvetített információ etikus felhasználásán. Az etikus magatartás tanítását a felsőoktatásban elengedhetetlennek látja a cikkíró.

Az információtechnológia vívmányai csábítanak az etikátlan viselkedésformákra, gyorsabbá, ellenőrizhetlenebbé teszik azokat. Számítógép segítségével a kommunikációs folyamat felgyorsul, személytelenebbé válik mint a hagyományos kommunikációban, ahol a tér- és időbeli közelség még nagyfokú közvetlen kontrollt biztosít. Az elektronikus dokumentum jobban ki van téve önkényes változtatásnak és a jogosulatlan elérésnek. A szellemi tulajdon, plágium, jogbitorlás és személyiségi jog problémái minduntalan előtérbe kerülnek az információtechnológiával kapcsolatosan.

Az egyes közösségek önállóan is kialakítják értékvilágukat, amelyre az etikus közösségi cselekvés épül. Így pl. az egyetemi közösség nagyra tartja az

őszinteséget és a tudományos teljesítményt. Az erkölcsi dilemmákat az alábbi négy értéktartományban vizsgálják az egyetemi közösségben: a vagyoni jog, a személyiségi jog, a társadalmi felelősség és az önbecsülés.

Vita folyik akörül, hogy árucikknek tekinthető-e az információ vagy a kifejezési és felhasználási jog koncepcióival írható inkább körül? A szerzői jog feltétlen érvényű-e vagy csak bizonyos fokú rendelkezést jelent pl. a használat korlátozására? Az értékütkezés kiterjed az egyéni jog és a közösségi érdek szembeállítására. Két érvényesíthető elv a szabad és körültekintő hozzájárulás, valamint az információhoz való egyenlő hozzájutás szüksége. A hallgatókat lehet bátorítani, hogy használják fel mások gondolatait és adják hozzá a magukét is, de a hivatkozásokat mindenképpen tegyék meg, és szükség esetén kérjenek engedélyt a felhasználásra.

A kutatók gyakran óvakodnak attól, hogy elektronikus hálózaton keresztül közprédára bocsássák egyéni eredményeiket, mert ott azok sokkal inkább ki vannak téve visszaéléseknek mint pl. nyomtatásban. A szabad és körültekintő engedélyezés (free and informed consent) azt jelenti, hogy ki kell kérni a szerzők beleegyezését munkájuk felhasználásához és a szerzőknek joguk van ellenőrizni, nyomon követni eredményeik további útját.

A könyvtárhasználati foglalkozásokba be kellene építeni az információetikát is pl. a szerzői jogokról és a szellemi tulajdonról mint a tudományos közösség alapértékeiről szóló rövid oktatófilm vetítésével. Jogi és etikai kérdéseket együtt célszerű tárgyalni. A könyvtáros felhívhatja a figyelmet az általa tapasztalt etikátlan viselkedésmódokra. A

diákok segítségképpen kaphatnak mintakérdéseket vitás problémák megoldásához. Ilyenek pl., hogy törvényes-e egy bizonyos magatartás? Nem sért-e etikai kódexet? Nem ellenkezik-e a saját lelkiismerettel vagy értékrenddel? Kárára lehet-e valakinek? Megállítható-e ez a gyakorlat, ha nyilvánosságra kerül az egyetemi újságban? stb. Végül kiscsoportos keretben meg lehet vitatni példa értékű eseteket. Ezek közül hármat taglal a cikk.

Az elsőben egy házidolgozatba hivatkozás nélkül beemelt Web-oldal szerepel. A szövegben a látszólag minden ok nélkül aláhúzott szavak feltűntek a tanárnak. Kiderült, hogy ezek kapcsolódási pontok voltak egy képernyőn. A második esetben egy hallgató tréfából társa beadott dolgozatát eltérő néven föltette a hálózatra. A tanár erre igaztalanul plágiummal kezdte vádolni az eredeti szerzőt. A harmadik esetben a diák egy az egyben kimásolt egy magazincikket a hálózatról, a saját neve alatt adta be angol fogalmazási gyakorlatként. Tanárát meglepte a hirtelen stílusváltás, ezért a könyvtáros segítségével kinyomozta a forrást. A hazugságon kapott diák megsértődött és személye elleni támadásnak vélte a kérdőre vonást. A tanmesék kérdésekkel zárulnak: Mit is tehetnének az egyes szereplők a helytelen gyakorlat visszaszorítása érdekében?

A plágium, mely örök probléma a felsőoktatásban, az elektronikus információ korában aggasztó méreteket ölthet. A könyvtárosoknak az oktatókkal együtt állandóan hangsúlyozniuk kell bizonyos elfogadott értékeken alapuló szabályokat és azt, hogy ezek be nem tartásával a hallgató önmagát rekeszti ki az egyetemi és a tudományos közösségből.

(Nagypál László)